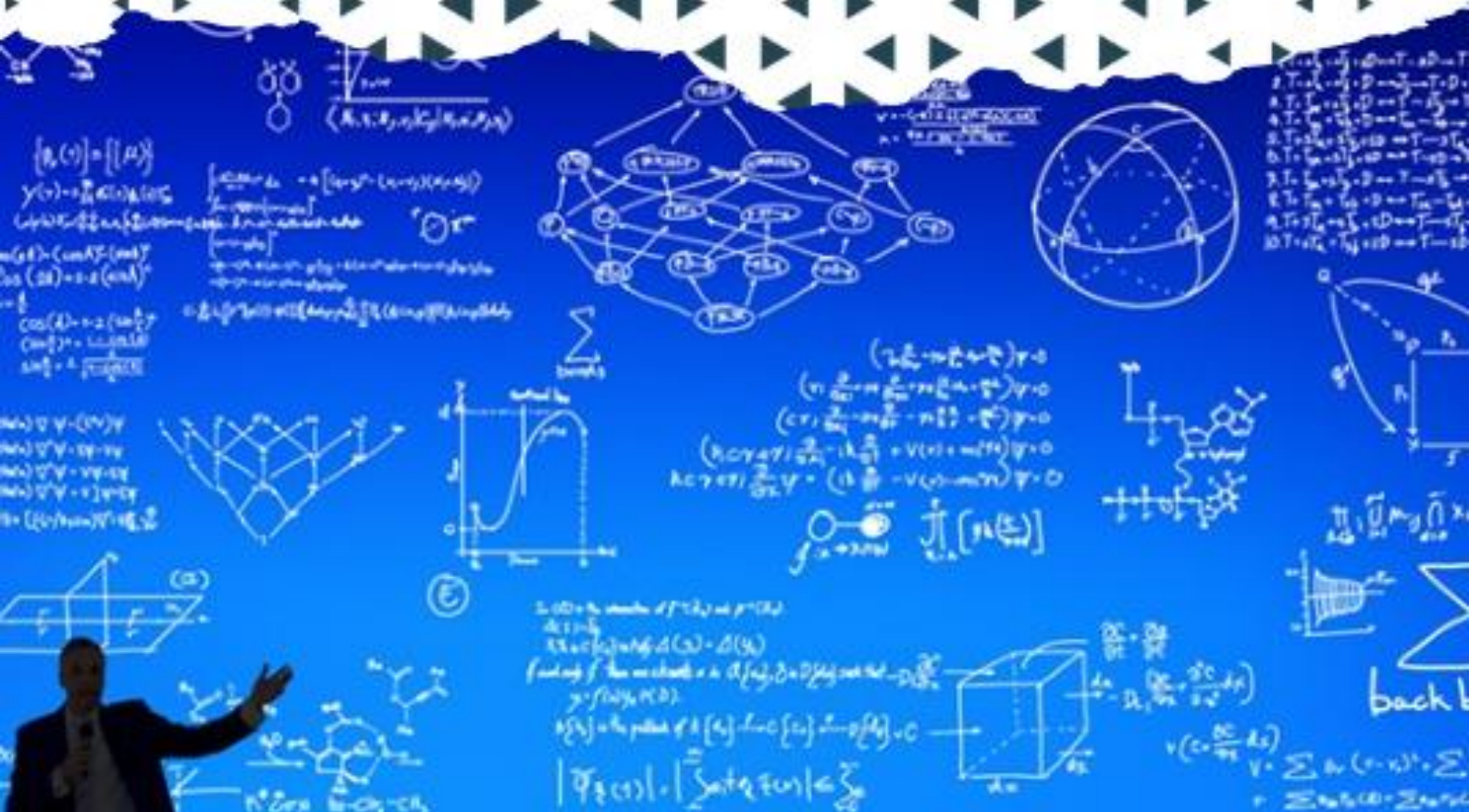

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar zenodo Open AIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLAR MARKAZI
«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 4-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI

ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Sud tizimida adolatni ta'minlashning zamonaviy mexanizmlari.**Tursunova Yeshoda Fazliddin qizi***Sharof Rashidov nomidagi**Samarqand Davlat Universiteti**„Advokatlik faoliyati“ yo'nalishi magistranti*fazliddinovnayeshoda@gmail.com,<https://orcid.org/0009-0001-4241-5875>

Annotatsiya. Mazkur tezis sud tizimida adolatni ta'minlashga xizmat qiluvchi zamonaviy mexanizmlarning nazariy-huquqiy asoslari va amaliy samaradorligini tahlil qiladi. Tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, qiyosiy yondashuv va institutsional baholash usullari qo'llanadi. Ilmiy yangilik sifatida protsessual kafolatlar, raqamlashtirish va sud nazoratining o'zaro uyg'un modelini asoslash taklif etiladi.

Kalit so'zlar. adolat, sud tizimi, sud mustaqilligi, protsessual kafolatlar, ochiqlik, raqamlashtirish, sud nazorati

Sud tizimida adolatni ta'minlash masalasi huquqiy davlat konsepsiyasining markaziy mezoni bo'lib, u nafaqat normativ talab sifatida, balki institutlarning real ishlash qobiliyati, protsessual tartiblarning sifat darajasi hamda fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchi bilan o'lchanadi. Zamonaviy sharoitda adolatni ta'minlash bir vaqtning o'zida uch yo'nalishda hal etilishi lozim: birinchidan, sud mustaqilligi va xolisligini kafolatlaydigan tashkiliy-huquqiy mexanizmlar; ikkinchidan, sud muhokamasining adolatli va teng sharoitda o'tishini ta'minlaydigan protsessual kafolatlar; uchinchidan, sud faoliyatining shaffofligi va hisobdorligini kuchaytiradigan institutlar, shu jumladan raqamli texnologiyalar asosidagi yechimlar. Bu yo'nalishlar bir-birini to'ldiradi: sud mustaqilligi bo'lmasa, protsessual kafolatlar nominal tus oladi; protsessual kafolatlar ishlamas, shaffoflik faqat statistik ochiqlikka aylanib qoladi; shaffoflik va nazorat bo'lmasa, mustaqillik javobgarlikdan uzilib, korporativ yopiqlik xavfini keltirib chiqaradi.

Sud mustaqilligining zamonaviy mexanizmlari, avvalo, sudyani tayinlash, lavozimda bo'lish muddati, intizomiy javobgarlik tartibi va kafolatlarini huquqiy jihatdan aniq belgilash bilan bog'liq. Sudyani tayinlash jarayoni shaffof, mezonlarga asoslangan va baholashning bir xil standartlariga tayangan bo'lsa, sudyalar korpusining sifat tarkibi barqarorlashadi, bu esa qarorlarning asoslanganligi va bir xilligi oshishiga olib keladi. Bunda "mustaqillik" tushunchasi sudyaning har qanday tashqi ta'sirdan xoli bo'lishi bilan cheklanmay, ichki institutsional bosimlardan, ya'ni mansabiy ierarxiya, norasmiy ko'rsatmalar yoki ko'rsatkichbozlik kabi omillardan himoyalangan bo'lishini ham nazarda tutadi. Shuning uchun intizomiy ish yuritish mexanizmi ikki maqsadni muvozanatlashtirishi zarur: bir tomondan, sudya xulq-atvori va kasbiy standartlarga rioya etilishini ta'minlash, ikkinchi tomondan, intizomiy ta'sir vositalarini sud qaroriga ta'sir o'tkazish instrumentiga aylantirmaslik. Mazkur muvozanatni ta'minlash uchun intizomiy organlarning tarkibiy mustaqilligi, dalillarga asoslangan tekshiruv protseduralari hamda sudyaning himoya huquqi keng kafolatlanishi konseptual ahamiyatga ega [1].

Adolatni ta'minlashning ikkinchi tayanchi bo'lgan protsessual mexanizmlar "teng qurollanish" va "eshitilish huquqi" prinsiplarining real ta'minlanishi bilan o'lchanadi. Fuqarolik, iqtisodiy va ma'muriy sud ishlarida taraflarning dalillarni taqdim etish, e'tiroz bildirish, iltimosnomalar kiritish hamda sudning har bir protsessual qarori yuzasidan motivatsiyalangan asos olish huquqi amaliyotda bir xil darajada ishlashi kerak. Jinoyat protsessida esa aybsizlik prezumpsiyasi, himoya huquqining erta bosqichdan kafolatlanishi, dalillarning maqbulligi va ishonchliligini baholash standartlari adolatli sudlovning yadro elementlari hisoblanadi. Dalilni to'plash va tekshirishdagi protsessual xatolar ko'pincha "formallik" sifatida baholanadi, biroq aynan shu jihat adolatli qaror qabul qilish ehtimolini pasaytiradi: protsessual shakl mazmuni himoya qiluvchi huquqiy "filtr" vazifasini bajaradi. Zamonaviy mexanizm sifatida sud qarorlarining to'liq va mantiqan izchil asoslantirilishi alohida ko'rilishi lozim, chunki asoslantirish sud nazorati va apellyatsiya-instansiya tekshiruvining samaradorligini belgilaydi. Asoslantirish madaniyati rivojlangan tizimlarda bir xillik va prognoz qilinuvchanlik ortadi, bu esa huquqiy aniqlikni kuchaytiradi [2].

Uchinchi yo'nalish sud faoliyatining ochiqligi va hisobdorligi bo'lib, u adolatni ta'minlashda ijtimoiy ishonchning institutsional tayanchi vazifasini bajaradi. Ochiqlik faqat sud majlislariga erkin kirish bilan cheklanmaydi; u sud hujjatlarining ommaga e'lon qilinishi, sud statistikasi va tahliliy ma'lumotlarning muntazam berib borilishi, manfaatlar to'qnashuvi risklarini boshqarish, shuningdek sudlarning xizmat ko'rsatish standartlari bilan ham bog'liq. Shu nuqtai nazardan, sud qarorlarining anonimlashtirilgan holda e'lon qilinishi bir tomondan shaffoflikni, ikkinchi tomondan shaxsiy hayot daxlsizligini muvofiqlashtiradigan mexanizm sifatida maydonga chiqadi. Bunda ma'lumotlarni ochish mezonlari aniq bo'lmasa, shaffoflikning o'zi "tanlab ochiqlik"ka aylanishi va adolatga ishonchni susaytirishi mumkin. Shuning uchun ochiqlik siyosati protsessual tenglikka ham xizmat qilishi, ya'ni o'xshash ishlar bo'yicha qarorlar bazasidan taraflar birdek foydalana olishi, huquqiy pozitsiyalarni oldindan baholashi uchun sharoit yaratishi kerak [3].

Zamonaviy sharoitda adolatni ta'minlashning kesishuvchi mexanizmi sifatida raqamlashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron sud tizimlari hujjat almashinuvi tezligini oshiradi, inson omili bilan bog'liq kechikish va yo'qotishlarni kamaytiradi, ish yuritishning izchilligi va nazorat qilinuvchanligini kuchaytiradi. Biroq raqamlashtirish avtomatik ravishda adolatni ta'minlamaydi: u noto'g'ri dizayn qilingan bo'lsa, "raqamli tengsizlik"ni kuchaytirishi, ya'ni texnik imkoniyati cheklangan shaxslar uchun sudga murojaat qilishni murakkablashtirishi mumkin. Shuning uchun elektron tizimlar joriy etilganda muqobil kanallar, protsessual muddatlarni tiklash bo'yicha moslashuvchan yondashuv, masofaviy ishtirok etishning sifat standartlari hamda kiberxavfsizlik talablari bir butun konsepsiya sifatida qaralishi zarur. Sud majlislarini videokonferensiya orqali o'tkazish ham ikki qirrali mexanizmdir: u iqtisodiylik va tezkorlikni oshiradi, biroq guvoh ko'rsatmalarining bevositaligi, shaxsni identifikatsiya qilish, psixologik bosimdan xoli muhitni ta'minlash kabi masalalarda qo'shimcha kafolatlarni talab

etadi [4]. Demak, raqamlashtirish adolatni kuchaytiruvchi vosita bo'lishi uchun u protsessual standartlar bilan uyg'unlashtirilgan, risklar oldindan baholangan va foydalanuvchi markazli yondashuv asosida qurilgan bo'lishi kerak.

Adolatni ta'minlashda apellyatsiya va kassatsiya instansiyalarining roli ham zamonaviy mexanizm sifatida qayta baholanmoqda. Instansiyalar tizimi "xatoni tuzatish" funksiyasi bilan birga "standartni bir xillashtirish" vazifasini bajaradi. Bunda instansiya nazoratining samaradorligi uch omilga bog'liq: shikoyat qilish imkoniyatining real ochiqligi, ishni qayta ko'rishning asoslari va chegaralarining aniqligi, hamda yuqori instansiya qarorlarining quyi instansiya amaliyotiga metodik ta'siri. Agar yuqori instansiya faqat "yakuniy natija"ni tekshirsa, protsessual adolatsizliklar tizimli saqlanib qolishi mumkin; aksincha, u har bir ishda haddan tashqari qayta baholashga kirishsa, quyi instansiyaning mustaqil baholash vakolati susayadi. Shu sababli optimal model protsessual buzilishlarning adolatga ta'sirini aniqlash, dalillarni baholashdagi standartlarni belgilash va motivatsiya sifatini talab darajasida ushlashga qaratilishi lozim [5]. Instansiyaviy nazoratning yana bir zamonaviy ko'rinishi sifatida sud amaliyoti sharhlari va yo'riqnomaviy tushuntirishlarning huquqiy tabiati muhim: ular bir xillikni ta'minlaydi, lekin sudyaning ichki ishonchiga asoslangan baholash erkinligini cheklamasligi kerak.

Sud tizimida adolatni ta'minlashning institutsional mexanizmlari qatorida mediatsiya va yarashtiruv tartib-taomillarining rivojlanishi ham alohida o'rin tutadi. Bunday mexanizmlar sud yuklamasini kamaytirish bilangina emas, balki nizoni konstruktiv hal etish, taraflar manfaatlarini muvofiqlashtirish va "protsessual g'oliblik"dan ko'ra "barqaror yechim"ga erishish imkonini berishi bilan ham qadrlidir. Shu bilan birga, mediatsiya adolatning o'rnini bosuvchi emas, balki unga xizmat qiluvchi qo'shimcha institut bo'lib qolishi zarur: mediatsiyaga rozilik erkinligi, taraflar tengligi va kelishuv shartlarining qonuniyligi ustidan minimal sud nazorati saqlanishi kerak. Aks holda, kuchli tarafning zaif tarafga bosimi orqali "kelishuv" ko'rinishidagi adolatsizlik legitimlashtirilishi ehtimoli mavjud [6]. Demak, muqobil nizolarni hal etish mexanizmlari sud himoyasi huquqini cheklamaydigan tarzda dizayn qilinishi shart.

Mazkur tahlil asosida adolatni ta'minlashning zamonaviy mexanizmlarini tizimli model sifatida talqin qilish mumkin: birinchi qatlamda sudyalar mustaqilligi va halollik infratuzilmasi, ikkinchi qatlamda protsessual kafolatlar va asoslantirish standartlari, uchinchi qatlamda ochiqlik, raqamlashtirish va instansiyaviy nazoratning uyg'un ishlashi turadi. Ushbu modelning ilmiy yangiligi shundaki, u mexanizmlarni alohida institutsiyalar yig'indisi sifatida emas, balki bir-birini kompensatsiya qiladigan va o'zaro cheklovchi tizim sifatida ko'radi: masalan, raqamlashtirish shaffoflikni kuchaytiradi, shaffoflik esa intizomiy javobgarlikning adolatli qo'llanishiga ijtimoiy kafolat yaratadi; instansiyaviy nazorat asoslantirish talablarini oshiradi, asoslantirish esa protsessual tenglikni amalda mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, sud tizimida adolatni ta'minlashning eng samarali yo'li mexanizmlarni fragmentar isloh qilish emas, balki ularning o'zaro uyg'unligini ta'minlaydigan yondashuvni qaror toptirishdir. Bunda sud xizmatlari sifatini

o'lchash indikatorlari, foydalanuvchi tajribasini tahlil qilish, protsessual muddatlar va qarorlar motivatsiyasining minimal standartlarini belgilash hamda raqamli platformalarning inklyuzivligini ta'minlash orqali adolatning amaliy darajasi izchil oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Хабриева Т. Я. Судебная власть: организация и деятельность: монография. Москва, Норма, 2019. 320 с.
2. Ергашев И. И. Суд хокимияти ва суд-хуқуқ ислохотлари: монография. Тошкент, Адолат, 2020. 288 б.
3. Menkel-Meadow C. Mediation and Its Applications for Good Decision Making and Dispute Resolution. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2021. 264 p.
4. Треушников М. К. Судебные доказательства: теория и практика: учебное пособие. Москва, Городец, 2018. 272 с.
5. Isroilov B. B. Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual kafolatlar: monografiya. Toshkent, Yuridik adabiyotlar, 2021. 240 b.
6. Susskind R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford, Oxford University Press, 2019. 312 p.

